

Marginaal: Wie is er dom in Nederland?

Henk van Goor

Twee jaar geleden heeft Gerard Visscher ernstige kritiek geleverd op het paradepaardje van de Nederlandse politicologen: het Nationaal Kiezersonderzoek (NKO). De nonrespons in het NKO leidt ertoe dat er een vertekend beeld ontstaat van de politieke belangstelling en participatie van de Nederlandse burgers (Visscher 1995). In zijn bijdrage aan deze aflevering van de *Sociologische Gids* neemt Visscher nu de *Enquête Beroepsbevolking* (EBB) van het CBS onder handen. De *Enquête Beroepsbevolking* (EBB) is met tienduizend ondervraagden per maand een van de grootste survey-onderzoeken in Nederland. Het is een belangrijke bron voor onze kennis van en inzicht in ontwikkelingen in de samenstelling van de beroepsbevolking en in de werkgelegenheid. Visscher toont op overtuigende wijze aan dat de EBB een vertekend beeld verschaft van het opleidingsniveau van de Nederlandse beroepsbevolking: het aandeel van de hoogstopgeleiden (hbo en wo) wordt overschat en het aandeel van de laagstopgeleiden wordt sterk onderschat. Sinds het begin van de jaren zeventig is deze vertekening in de CBS-statistieken bovendien alleen maar toegenomen. Pikant detail: om de vertekeningen aan te tonen, maakt Visscher onder meer gebruik van gegevens die door het CBS worden verzameld en gepubliceerd. Anders gezegd: Visscher slaat het CBS met zijn eigen gegevens om de oren! De oorzaak van deze vertekening zoekt hij vooral in de hoge nonrespons: onder de weigeraars zijn mensen met lagere opleidingen oververtegenwoordigd.

Met deze ernstige kritiek heeft Visscher opnieuw aangetoond dat grootschalig kwantitatief survey-onderzoek zijn pretentie van precisie niet weet waar te maken. Een belangrijk probleem voor deze surveys, we zien het zowel bij het NKO als bij de EBB, is hun *middle class bias* (vergelijk Galtung 1967: 154-158).

Ook inhoudelijk roept Visschers analyse verschillende belangrijke vragen op. Wat betekent het bijvoorbeeld voor het arbeidsmarktbeleid dat er een slordige half miljoen laaggeschoolden meer zijn in de beroepsbevolking dan op basis van de EBB wordt aangenomen? Hoe reëel is het uitzicht op werk aan de onderkant van de arbeidsmarkt, als er zoveel meer laaggeschoolden zijn? Welke gevolgen heeft een dergelijke constatering vervolgens voor het scheppen van werkgelegenheid of voor scholingsprogramma's? Betekent het veel grotere aantal baanlozen dat Visschers herberekeningen opleveren, bovendien ook dat de omvang van armoede en sociale

uitsluiting veel groter is dan tot dusverre werd aangenomen? Maar omgekeerd kunnen we ons ook afvragen welke consequenties zijn uitkomsten hebben voor de door sommigen wel veronderstelde overscholing van de Nederlandse beroepsbevolking. Is dit een reëel probleem of is er nu reden dit probleem als een schijnprobleem te ontmaskeren?

De gestelde vragen laten zich helaas niet eenvoudig beantwoorden, omdat precieze data niet voorhanden zijn, alle grote surveys ten spijt. Intussen is wel duidelijk dat er dringend behoefte is aan een herbezinning op de waarde van dergelijk grootschalig en peperduur kwantitatief onderzoek. De overheersende houding onder survey-onderzoekers is dat nonrespons een vervelend probleem is, maar verder niet ernstig: we hebben het onder controle. Deze opstelling is begrijpelijk, gelet op de gevestigde belangen van deze onderzoekers. De erkenning dat de dure data die men heeft verzameld, ondeugdelijk zijn, heeft immers verreikende consequenties. In dit licht wekt het geen verbazing dat de fundamentele kritiek op het NKO en op de EBB afkomstig is van een relatieve buitenstaander: Visscher is parlementair historicus, geen survey-onderzoeker.

Maar heeft men het probleem ook werkelijk onder controle? Ik denk van niet. De oplossing voor deze vertekeningen zoekt het CBS, evenals vele andere onderzoekers, vooral in correctie achteraf in de vorm van allerlei herwegingen. De effecten van herweging zijn echter vermoedelijk zeer beperkt. Bovendien levert dat geen oplossing voor andere minstens even ernstige foutenbronnen, zoals het niet beantwoorden van vragen door de respondenten ('item nonrespons') en het geven van onjuiste antwoorden ('respons-effecten') (zie in dit verband ook de bijdrage van Van Goor en Verhage aan dit nummer).

Een oplossing is niet zo eenvoudig te geven. Het streven naar een veel hogere respons is beslist noodzakelijk, maar vermoedelijk niet afdoende. Valideringsonderzoek en dan met name met betrekking tot het *onderwerp* van studie (de *inhoudelijke* variabelen waarom het gaat) zou standaard onderdeel moeten uitmaken van alle grootschalige surveys en zou ook altijd moeten worden gerapporteerd als integraal onderdeel van de resultaten. Voorts lijkt combinatie met andere dataverzamelings technieken beslist gewenst. Zo kan men bijvoorbeeld kwalitatieve onderzoeksmethoden gebruiken voor specifieke segmenten van de beroepsbevolking die vanwege de *middle class bias* niet met surveys worden bereikt. In ieder geval is haast geboden met het ontwikkelen van alternatieven, want één ding is duidelijk: het exclusief leunen op weliswaar grootschalige, maar onder meer door nonrespons gebrekkige want onvoldoende representatieve en valide surveys, is een doodlopende weg. Want wie nu nog gelooft in de vanzelfsprekende nauwkeurigheid van de uitkomsten van survey-onderzoek, is inderdaad wel heel erg dom.

Geraadpleegde literatuur

Galtung, J. (1967) *Theory and methods of social research*. London: Allen en Unwin.

Visscher, G. (1995) *Kiezersonderzoek op een dwaalspoor: De in politiek geïnteresseerde burger als selffulfilling prophecy*. Den Haag: Sdu.